

EGIAREN ATZETIK

berria (2007ko abenduaren 13a)

Nafarroako Itsasaldea defendatzeko eta kontrolatzeko gazteluak aztertu ditu Iñaki Sagredok.

XAN HARRIAGUE

Nafarroa. Erreinua defendatu zuten gazteluak liburuen hirugarren alean, Iñaki Sagredo historialariak (Irun, 1967) Nafarroako Erreinuko bertze zati bat aztertu du, itsasaldea, gaur egungo Bizkaia, Araba eta Gipuzkoa alegia. Dioenez, ale hori zerutik hartutako Erdi Aroko arrasto polit batzuk baino gehiago da. Euskal Herriaren zatiketa ulertzeko oinarritzkoa da, eta etorkizunari begira kontuan hartu beharrekoa.

Aitzineko bi aleetan, Nafarroa eta Goi Aragoiko, Sobrarbeko eta Ribargotzako gazteluak aztertu zituen, eta, oraingoan, Nafarroako Erreinuko mendebaldea aztertu du. Guztira Erdi Aroko 40 gaztelu zenbatu ditu, gehienak Araban daude. Gaztelako Erreinuak mehatxatzen zuen aldean hain zuzen. Liburua zerutik hartutako argazkiz osatuta dago, baina, horretaz gain, egileak azalpen franko gehitu ditu irakurleak hobeki uler dezan; hala, garaiko gazteluak irudikatzen dituzten marrazkiak, mapak eta artxiboak daude.

Sagredok bi eratan sailkatzen ditu aztertu dituen gazteluak, alde batetik, defentsarako zirenak, eta bertzetik, eremu baten kontrolatzeko zirenak. Inbasio arriskua Ebro bestaldean zegoela eta, gaztelu gehienak Araba hegoaldeko pasabideetan zeuden, eta etsaiek bi defentsa lerro gainditu behar zituzten Gasteizko hiria erasotu ahal izateko.

Gainerako gazteluak eskualdeak kontrolatzeko ziren, eta arriskua anitzez txikiago izaki proportzionalki bakanagoak.

Defentsarako izan edo kontrolerako izan, denek ezaugarri berdintsuak zituzten. Iristeko zailak ziren tokietan eraikitzen zituzten, harkaitz edo tontor baten gainean. Altueran izateak bi abantaila zituen, batetik etsaiari erasotzeko trabak ematen zizkion, baina, denbora berean, ibar eta eskualde osoak kontrolatzeko gaitasuna ere bai. Arkitekturari dagokionez, dorreak eta harresiak harrizkoak izaten ziren, baina zura ere erabiltzen zuten hesi, biltegi eta bizilekuen egiteko. Sagredok aztertu dituen gaztelu gehienetan dorreak laukidunak ziren, eta kasu bakar batzuetan borobilak. Paretan zabaltasuna ikusgarria zen metro eta metro eta erdi artekoa.

Gaztelu bakoitzean, zaldun bat eta soldadu talde bat bizi ziren, 5 eta 15 lagun artean alegia. Lekuak eta inguruak zaindu behar zituzten, baina bakea zelarik denbora gehiago pasatzen zuten armak garbitzen, ehizan, egurra biltzen eta zaldiak zaintzen. Otorduen prestatzeko sukaldari bat egoten zen soldaduen artean, eta bertze bat landaretan aditua zena, eritasunak eta zauriak sendatzeko. Gizonen mundua zen eta emakumerik ez zen gazteluetan sartzeko. Dirudienez, gaualdiak eta aisialdia jokoetan pasatzen zuten. Horren

froga dira Mendikute eta Ausako gazteluetako indusketetan aurkitutako hezurrezko dadoak eta fitxak.

Gazteluetan zer jaten zuten jakiteko, aski da kontuen artxiboan miatzea. Ardikia, behikia, arraina, gasna, garia eta babak maiz erosten zituzten. Ardoa ezinbestekoa zen, eta gaztelu guzietan upategia bazeukaten. Indusketetan aurkitu diren hezurren arabera, ardikia zen gehienetan jaten zutena, eta ondotik zerrikoa eta behikia. Arraina eta zaldikia, berriz, oso gutitan izaten zituzten.

HISTORIARA PASATUTAKO «GEZURRA».

XVII. mendean Garibai historialariak Euskal Herriko zatiketari buruzko teoria sustatu zuen. Zioenez, 1200. urtean Nafarroako Erreinuko zati hau Gaztelaren Erreinuaren alde pasatu zen bere kabuz. Geroztik, historiako liburuetan ideia hori nagusitu da, baina Iñaki Sagredo horrekin ez dago ados, eta liburu horrekin frogatzen du indarrez egindako konkista izan zela.

Garaiko Nafarroako foruek ziotenez, bere gaztelua etsaien esku uzten zuen zalduna gogor zigortua izanen zen, eta erreinutik kanporatua. Baina XII. mendean, nahiz eta, Nafarroako mendebaldea galdu, urte batzuk beranduago zaldun batzuk Nafarroako erregearen aginduetara segitzen zuten. Hau da, Donostiako Joan Bidaurreren kasua. 1199an Mota, Belagoa eta Hondarribiko gazteluen jabea zen, eta 1237an, Nafarroako erregearentzat lanean segitzen zuen Irurita, Mendigorria, Viana eta Los Arcosen. Adibide horrek agerian uzten du ez zela traiziorik izan, baizik eta inbasio bat.

Bestalde, Ausa eta Ataungo gazteluak galdu eta berehala berreskuratu zituen Nafarroako Erregeak. Horri Sagradok garai haietako borroka baten antza handia ikusten dio.

Nafarroako artxiboak galdu ziren, baina Monastegietakoak ez. Hala, Irantzukoetan, Gaztelako tropen aurkako kexak agertzen dira mozkinak eta abereak lapurtu zituztelako. Historialariaren ustez, horrek erakusten du eskualde horretan kanpoko soldaduak egon zirela. Gisa berean, Vianako printzeak horrela zion 1450ean idatzitako kronika batean. «Indar guziak egin zituzten borrokatzen, baina azkenean amore eman behar izan zuten, eta horrela hartu zituzten Araba eta Gipuzkoako lurra».

Gaztelako artxiboek berek gezurtatzen dute haien teoria. Sagredok aurkitu duen testamentu batean, Alfonso VIII.a Gaztelako erregeak zion indarrez konkistatutako lurra Nafarroako Erregeari itzuliko zizkiola. Hil zorian zen, eta pentsa daiteke bere kontzientzia garbitu nahi izan zuela. Horrelako dokumentu anitz omen daude, baina historialariak dioenez gaur egun ere «trabatzen» dute, eta nahiago izaten da «gezurra» irakatsi egia baino.

«Politikariek Nafarroako zati hori ezkutatu nahi dute»

Historialaria da Iñaki Sagredo, Nafarroako Erreinuko gazteluei buruzko hirugarren liburua argitaratu du.

Zergatik lotu zinen horrelako lan bati?

Oso garrantzitsua iruditzen zait jendeak bere ondarea ezagutzea, eta horren arabera gaur egungo gaietan erabakitzea. Hirugarren liburu hau sentimentuekin lotuta dago, gaur egungo politikariek Nafarroako zati hori ezkutatu nahi dutelako. EAE eta Nafarroako muga gainditu behar izan dugu, garai hartan nafar guziak euskaldunak zirelako, eta euskaldun guziak nafarrak. Mugak bertze nonbait ziren. Jendeari ulertarazi nahi diogu alde horretan batzuk zergatik nafarrak sentitzen diren. Bestalde gezurtatu nahi dugu historialari anitzek sustatzen duten teoria erranez, Gipuzkoako zaldunak Gaztelaren alde pasatu zirela XII. mendean. Hori ez zen hala izan. Inbasio garbia izan zen, eta, beraz, guztiz salagarria. Hala ere, guk ez dugu politikarik egin nahi, baina argi utzi garai batean Nafarroa eta EAE guztiz lotuak izan direla.

Nola lan egin duzu liburu horren osatzeko?

Bertze liburuetan bezala, ikerketa lan sakona egin behar izan dugu, gelditzen diren arrastoez hasiz, eta, ondotik, irudikatuz gazteluak nolakoak izan zitezkeen. Oraingoan zailago izan da, garai horretaz dokumentazio oso guti dagoelako. Hori guzia zerutik hartutako argazkiekin osatu dugu, oso adierazgarriak direlako irakurle arruntentzat.

Zer-nolako baliabideak izan dituzu?

Erakunde publikoetatik ez dugu batere diru laguntzarik jaso seguraski nahi ez duten zerbait egiten dudalako. Beraz, ahal bezala ibili naiz, argazkiak nik neuk atereaz segurtasun neurri oso guti dituen autogiro batetik.

Gaztelu horiek zer-nolako egoeretan daude?

Gehienak egoera oso txarrean, eta lan horrekin ere, salatu nahi dugu horien inguruan dagoen utzikeria. Batzuekin neurriak ez badira laster hartzen guziz desagertuko dira.

Nolako erantzuna izan dute aitzineko bi aleek?

Nahiko ona egia erran, segur aski Nafarroako historia aipatzen dugulako bertze ikuspuntu batetik. Gazteluei buruzko liburuak dira, baina kontuan hartu behar da gazteluetan oinarritzen direla Nafarroako historia azaltzeko. Horretaz gain, arrakasta izan dute, nire ustez, sentimentuen ikuspuntutik eginak daudelako, ez orain arte argitaratu diren bertze anitz bezala.

Nafarroako Erreinuko gazteluei zuzendutako zure azken liburua ahal da?

Ez, hemendik sei hilabeteren buruan Nafarroako Erreinuko Kantabria eta Errioxako gazteluei buruzko laugarren liburua plazaratuko dut. Segur aski hori izanen da azkena.